

ВСТУП

Запропонована колективна наукова монографія, що є результатом виконання планового дослідження Відділення релігієзнавства "Процес конфесіоналізації релігії: закономірності і прогнози (український і світовий контекст)" у 2006-2008 рр., задумувалась як базовий матеріал для навчального посібника „Конфесіологія релігії”, який можна використовувати при викладанні відповідної навчальної дисципліни на спеціалізованих релігієзнавчих, історичних та філософських факультетах. До цієї монографії авторський колектив йшов поступово, маючи в своєму арсеналі цікавий попередній доробок.¹

Автори монографії своїм дослідженням передбачали вивчення причин, механізмів, факторів і шляхів конфесіоналізації релігії, виявлення основних тенденції процесу, її загальних закономірностей, з'ясування особливостей конфесіоналізації як у світовому, так і в українському масштабі. Вітчизняна наука досі цікавилася надто загальними проблемами історичного й сучасного релігійного процесу, демонструючи при цьому переважно історичні і філософські підходи. Завдання даного дослідження звелися до певної конкретизації і соціологізації, в т.ч. етнологізації, вивчення релігійного розвитку, який виявляє себе саме в конфесіоналізації, а відтак і в інституціоналізації релігій. Виходячи з того, що релігії взагалі не існує, дослідники поставили перед собою і зреалізували ряд конкретних завдань: з'ясували об'єктивні чинники (як позарелігійні, так і релігійні), які сприяли і сприяють виокремленню-становленню певних конфесій; дослідили логіку їх появи, виходячи із означення закономірностей релігійного процесу; виокремили загальносвітові і локальні закономірності розвитку конфесій, порівнявши різні релігієгенези; виявили особливості формування насамперед різнорелігійних утворень християнського, мусульманського, буддистського та іншого походження; на основі

¹ До аналізу особливостей певних конфесій зверталися й раніше окремі виконавці теми, зокрема О.Недавня працювала над українським варіантом католицизму, П.Яроцький писав про римо-католицизм, а М.Черенков - про протестантизм та його особливості, В.Єленський цікавився конфесійною перспективою, а А.Арістова – міжконфесійними відносинами, О.Саган і С.Здіорук присвячували свої праці православ'ю, В.Титаренко досліджувала харизматичні рухи, Л.Филипович вивчала етнічні і нові релігії, Т.Хазир-Огли – своєрідність ісламу. Деякі проблеми із запропонованої наукової теми знайшли своє відображення у вигляді статей-довідок у “Релігієзнавчому словнику” (К., 1996) і в підготовленому до друку першому томі «Української Релігієзнавчої Енциклопедії», в параграфах окремих розділів “Академічне релігієзнавство” (К., 2000), а також в книгах десяти томної „Історії релігії в Україні”.

глибокого аналізу загальносвітових тенденцій зосередилися на особливостях власне українського релігієтворення - як в історичному, так і в актуальному контексті; узагальнили конфесійну оцінку стану різних конфесій; спрогнозували перспективи конфесіоналізації різних релігій в міжнародному та українському вимірах. Значення даного дослідження не обмежується теоретичними наробками у вигляді нової концепції релігієгенезу, а реалізуватиметься в конкретних рекомендаціях для державних органів влади стосовно мінімізації міжконфесійних конфліктів і протистоянь, які мають ґрунтуватися на глибокому знанні конфесійної історії і релігієзнавчій експертизі сучасної релігійної ситуації в світі та Україні.

Виходячи з того, що в Україні досі були відсутні узагальнюючі дослідження з даної проблематики і спираючись на досвід зарубіжних колег, в основному німецьких, а також інтернаціональний проект Мірчи Еліаде та редаговану ним багатотомну англomовну „Енциклопедію релігій”, вітчизняні вчені прагнули побачити зовнішні і внутрішні закономірності розвитку різних релігій. З огляду на це, конфесіоналізація релігії бачиться не як випадковий або як винятково соціально й економічно зумовлений процес, а як складний процес, який має свою логіку розвитку саме релігійних ідей, які знаходили своє втілення та інституалізацію в обрядах, формах релігійних об'єднань тощо. В Україні були дослідження з історії релігій, де різні конфесії подаються як самостійні релігійні явища, що не мають ніякого зв'язку із загальною релігійною історією людства. Окремими науковцями робилися спроби дослідити конфесійне багатоманіття світу, але ці наробки ніколи не узагальнювалися як цілісне осмислення процесу конфесіоалізації релігії. Це породжувало більше питань, ніж отриманих відповідей: не всі процеси в розвитку релігій можна пояснити соціологічно, раціонально, існує багато парадоксів, незрозумілих речей.

Конфесіоналізація релігії - це довготривалий природний процес розвитку релігійного світогляду, обрядів, ритуалів та інституцій, який має свої зовнішні вияви і внутрішні закономірності, що й зумовлює його напрямки, форми, особливості кожної релігійної течії. Все це вплинуло на структуру нашого дослідження. Спочатку подаються загальнотеоретичні підходи до вивчення процесу конфесіоналізації, які розкриваються через інтерпретацію понять «конфесія», «конфесіоналізація», виокремлення особливостей останнього в світовому та українському контекстах (В.Климов), далі пропонується розгорнута картини постановня у великому різноманітті релігій (Д.Базик), етнічних (Л.Филипович) та світових (А.Колодний) релігій. Дещо докладно розглянута конфесіоналізація християнства, особливості його трьох гілок: католицизму й греко-католицизму (П.Яроцький і О.Недавнія), православ'я (С.Здіорук та О.Саган) та протестантизму (М. Черенков), деталізованого в аналізі харизматизму (В.Титаренко). Показані складнощі конфесіоналізації

східних, в т.ч. ісламу та новітніх релігійних явищ (Т.Хазир-огли, С.Свистунов, Г.Суріна, Л. Филипович), специфіка міжконфесійних відносин (А.Арістова), перспективи релігійної конфесіоналізації (В.Єленський). Оскільки у Відділення релігієзнавства відсутні свої фахівці з буддології, то прийшлося звернутися для цілісності аналізу процесу світової конфесіоналізації до праць інших дослідників.

Конкретизуючи процес конфесіоналізації докладним вивченням причин, механізмів, факторів і шляхів трансформації кожної із світових релігій, автори прагнули виявити основні тенденції конфесіоналізації, її загальні закономірності, що й знайшло висвітлення у перших трьох главах книги (А.Колодний, П.Павленко).